

UNELTE GETO-DACE PENTRU MODELAREA CERAMICII

DE

MIRCEA BABEȘ

Printre obiectele cele mai comune și, totodată, cele mai tipice pentru faza „clasică” a culturii geto-dace se numără și așa-numitele „lustruitoare” din lut ars, în formă de șampilă. Cunoscute probabil încă din săpăturile lui Boliac și Butculescu, ele au intrat în literatura arheologică românească prin Ioan Andrieșescu, care în 1924 publica un astfel de obiect, de forma unui „fier de călcat”, presupunind că „va fi slujit la feșuitul sau patinatul vaselor”¹. De atunci, pe parcursul a peste cinci decenii, aproape că nu a existat publicație referitoare la o așezare dacică, în care să nu apară unul sau mai multe obiecte de acest tip. Devenite banale, „lustruitoarele” nu au făcut însă obiectul unui studiu special, iar la publicarea unor astfel de piese s-a omis adesea să se ofere datele minime necesare și să se dea o ilustrație corespunzătoare². Astfel se face că, în stadiul actual al cercetării, în ciuda aparențelor, știm încă destul de puține lucruri despre „lustruitoare”, iar în ce privește funcționalitatea și implicit denumirea lor avem suficiente motive, după cum se va vedea, să ne îndoim de justetea punctului de vedere încetățenit în literatura de specialitate.

Tipologia. „Lustruitoarele” au un miner cilindric sau tronconic, adesea aplatizat, îngustat și rotunjit la o extremitate, lărgit la cealaltă, unde formează o talpă ovală sau patrulateră cu colțuri rotunjite (fig. 1—2). Ele sînt lucrate dintr-o pastă cu granulație mare, folosind ca degresant șamota, și au de regulă suprafața netezită și, uneori, talpa lustruită. Dimensiunile medii oscilează în axul minerului între 5,5 și 8,5 cm, iar în axul lung al tălpii între 7,5 și 10,5 cm; rar întîlnim piese mai mari.

În limitele clare ale tipului de obiect astfel descris se manifestă o destul de mare variabilitate în detalii, care se lasă greu cuprinsă într-o schemă tipologică și care este explicabilă, în primul rînd, prin modelarea neglijentă, fără prea multă dexteritate și fără o specială preocupare pentru aspectul piesei. Aceasta ar putea implica că „lustruitoarele” respective vor fi fost confecționate și utilizate nu în cadrul unor ateliere specializate, ci în condițiile mai modeste ale meșteșugului casnic individual.

¹ I. Andrieșescu, *Piscul Crăsan*, București, 1924, p. 79—80 și fig. 238. Anterior, Carl Seraphin studiase 20 obiecte similare de la Sighișoara-Wietenberg, numindu-le „lustruitoare” (*Glätter*). Manuscrisul său, redactat prin 1913—1914, a fost tipărit abia în 1971; cf. K. Horedt, C. Seraphin, *Die prähistorische Ansiedlung auf dem Wietenberg bei Sighișoara-Schäffburg*, Bonn, 1971, p. 71 și fig. 56/7—8.

² Într-o serie de publicații, „lustruitoarele” sînt doar menționate și, eventual, sumar ilustrate. Pentru studiul tipologic este necesară ilustrarea în trei poziții: față, profil și talpă; vezi în fig. 1 piese descoperite în săpăturile noastre de la Clrromănești, jud. Buzău.

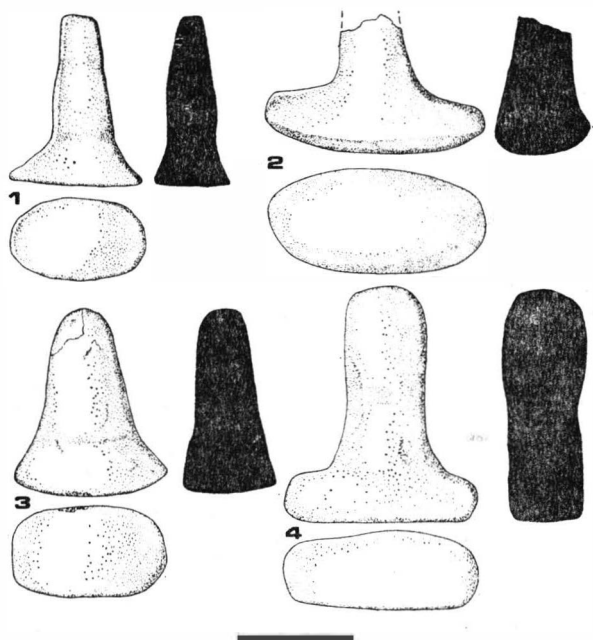

Fig. 1. Cirlomănești, jud Buzău .
Unelte geto-dace pentru modela-
rea ceramicii.

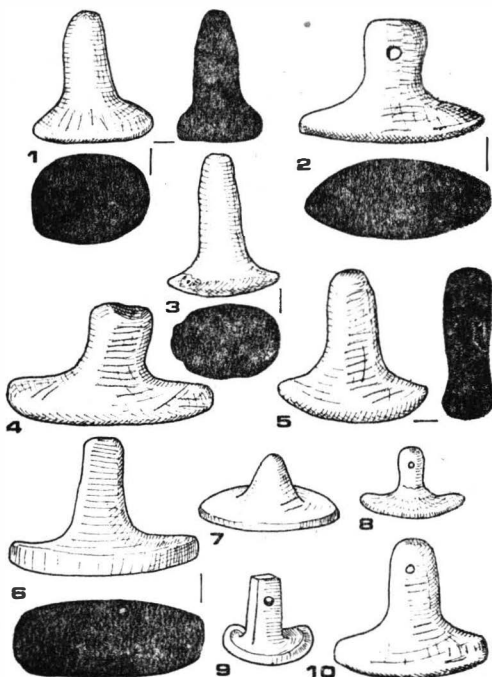

Fig. 2. Unelte pentru modelarea ceramicii :
1 Pecica ; 2 Vlădiceasca ; 3 Piatra Roșie ;
4 Piatra Craivii ; 5 Văleni ; 6 Peștera Deve-
taki (Bulgaria) ; 7 Gomolava și 8-10 Donja
Dolina (Iugoslavia).

Există însă, pe de altă parte, anumite caractere deosebitoare constante, cum ar fi: talpa îngustă (fig. 1/4; 2/5–6) — talpa lată (fig. 1/1–3; 2/1), talpa plană (fig. 1/1, 4) — talpa convexă (fig. 1/2–3), minerul perpendicular pe talpă (fig. 1/1, 3, 4) — minerul înclinat (fig. 2/4) etc., caractere care, la o analiză pe un număr mai mare de exemplare, vor permite probabil definirea unor tipuri sau variante distincte și care vor putea fi eventual explicate printr-o specializare a uneltelor în discuție. O interpretare nuanțată a semnificației acestor deosebiri tipologice este, după cum se vede, condiționată de cunoașterea corectă a funcționalității „lustruitoarelor”.

Răspîndirea. „Lustruitoare” au fost descoperite practic în toate așezările geto-dace bine cercetate, în număr mai mare în așezările importante de tip *dava* și în cetățile cu ziduri de piatră. Răspîndirea lor acoperă aria centrală permanentă, a culturii geto-dace „clasice”, care coincide în linii mari cu teritoriul României moderne³. Se cunosc, astfel, numeroase exemplare în așezările din Muntenia⁴, din Moldova⁵, din Transilvania⁶, din Crișana și Banat⁷ și doar insuficiența cercetărilor poate explica raritatea lor în Oltenia⁸ și absența în Dobrogea⁹. Dincolo de granițele României, „lustruitoare” de tipul descris aici apar în unele regiuni în care cultura geto-dacă poate fi socotită autohtonă, de pildă în nordul Bulgariei,

³ Cf. M. Babeș, SCIVA, 30, 1979, 3, p. 327–345.

⁴ *Piscul Crăsani*, jud. Ialomița — I. Andrieșescu, *op. cit.* (supra, nota 1); *Tinosu*, jud. Prahova — Radu și Ec. Vulpe, Dacia, 1, 1924, p. 209 și fig. 39/14; *Ilomorticiu*, jud. Prahova — I. Nestor, RPAN, 2–4, 1940, p. 83 și fig. 4; *Popești*, jud. Ilfov — R. Vulpe, SCIV, 6, 1955, 1–2, p. 253 și fig. 19/2; *Radovana*, jud. Ilfov — M. Turcu, *Geto-dacii din Cîmpia Munteniei*, București, 1979, p. 202 și pl. 6/7; *Vlădiceasca*, jud. Ilfov (fig. 2/2) — G. Trohani, *Cercetări arheologice*, 2 (Biblioteca muzeologică, 4), 1976, p. 98 și fig. 7/1–4; *Clrlomănești*, jud. Buzău (fig. 1/1–4) — pînă în prezent s-au descoperit șapte piese, întregi sau fragmentare, dintre care patru cu talpa bombată și trei cu talpa plată.

⁵ *Poiana*, jud. Galați — Radu și Ec. Vulpe, Dacia, 3–4, 1927–1932, p. 317 și fig. 97 și 102/10; *Răcățiu*, jud. Bacău — V. Căpitanu, V. Ursachi, *Carpica*, 2, 1969, p. 93 urm. și fig. 32; *Brad*, jud. Bacău — V. Ursachi, *MemAntiq*, 1, 1969, p. 112 și fig. 8; *Bltca Doamnei*, jud. Neamț — A. Buzilă, *MemAntiq*, 2, 1970, p. 248 și fig. 28/1–6; 29/6; *Băiceni-Mlada*, jud. Iași — A. László, *ArhMold*, 6, 1969, p. 74 și fig. 9/5; *Dumbrava*, jud. Iași — S. Sanie, *Ș. Sanie*, *CercetIstIași*, 4, 1973, p. 79.

⁶ *Sighisoara-Wietenberg*, jud. Mureș — K. Horedt, C. Seraphin, *op. cit.* (supra nota 1); *Costești*, jud. Hunedoara — I. H. Crișan, *Ceramica daco-geică*, București, 1969, p. 105 și fig. 36/1–3; *Piatra Rosie*, jud. Hunedoara (fig. 2/3) — C. Daicoviciu, *Cetea dacică de la Piatra Rosie*, București, 1954, p. 81 și pl. 14/10; *Piatra Craivii*, jud. Alba (fig. 2/4) — I. Berciu, *Al. Popa*, H. Daicoviciu, *Celticum*, 12, 1965, p. 134 și fig. 31/4, 7, 8, 11, 13; *Arpașu de Sus*, jud. Sibiu — M. Năcrea, I. Glodariu, *Așezarea dacică de la Arpașu de Sus*, București, 1976, p. 74 și fig. 37/26–27; *Oncești*, jud. Maramureș — H. Daicoviciu, O. Bandula, I. Glodariu, *Cercetările de la Oncești din Maramureș*, Baia Mare, 1965, p. 15 și fig. 11/1; *Marca*, jud. Sălaj — S. Dumitrașcu, V. Lucăcel, *Cetea dacică de la Marca*, jud. Sălaj, Zalău, 1974, p. 21–22 și pl. 20/1–7.

⁷ *Berindia*, jud. Arad — S. Dumitrașcu, I. Ordentlich, *Crisia*, 3, 1973, p. 64 și pl. 22/7; *Pecica*, jud. Arad (fig. 2/1) — I. H. Crișan, *Ziridava*, Arad, 1978, p. 146–147 și pl. 103/2, 4, 5; *Stenca Liubcovei*, jud. Caraș-Severin — M. Gumă, *Banatica*, 4, 1977, p. 101.

⁸ D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1933, p. 193, fig. 238/10 (piesă din fostul jud. Romanați). Excepție face colțul de nord-est al Olteniei, unde „lustruitoarele” sînt cunoscute în număr mare la Ocnița, jud. Vâlcea (informație prof. D. Berciu).

⁹ Pentru Dobrogea problema se pune cu mai multă acuitate, avînd în vedere, în general, lipsa pentru moment a unor stațiuni geto-dacice databile în perioada „clasică” — așadar într-o vreme cînd geții sînt totuși frecvent menționați în izvoare, ca vecini ai orașelor grecești dobrogene.

în peștera Devetaki (fig. 2/6)¹⁰, dar lipsesc inexplicabil în altele (în spațiul dintre Prut și Nistru și în aria aspectului Lipița, de la Nistrul mijlociu și superior)¹¹, Odată cu răspîndirea culturii geto-dace spre vest, în condițiile expansiunii din vremea lui Burebista, „lustruitoarele” apar și ele în așezările mixte celto-dace din secolul I î.e.n., de pe teritoriul Ungariei (Budapest-Tabán)¹² și Iugoslaviei (Gomolava, fig. 2/7, și Židovar)¹³.

Pe teritoriul Iugoslaviei există însă și o grupă de descoperiri similare, probabil mai vechi și oricum independente de cele geto-dace. Este vorba de „lustruitoarele” din așezarea palafită de pe „Gradina” de la Donja Dolina (fig. 2/8–10), a cărei viețuire durează din Hallstatt-ul mijlociu pînă la sfîrșitul epocii Latène și unde urme ale pătrunderii geto-dacilor nu ne sînt cunoscute¹⁴. Piese în discuție ar putea să aparțină Hallstatt-ului tîrziu sau Latène-ului de început (fazele IIb sau IIc din evoluția stațiunii respective¹⁵), dar certitudine nu există în acest sens. Dacă „lustruitoarele” de la Donja Dolina au reprezentat un model pentru cele atît de larg folosite de geto-daci rămîne de văzut, în primul rînd în funcție de datarea fiecăreia dintre cele două grupe de descoperiri.

Cronologia. De o datare restrînsă, precisă, a „lustruitoarelor” geto-dace nu poate fi vorba, avînd în vedere condițiile de descoperire și maniera în care au fost publicate pînă în prezent. În nici unul din cazurile cunoscute nouă din publicații nu rezultă că am avea de-a face cu piese apărute în complexe închise, bine datate. Rezultă că poziția cronologică a „lustruitoarelor” poate fi în prezent fixată doar în funcție de datarea generală a așezărilor în care au apărut. În această direcție, prima constatare este aceea că, aproape fără excepție, „lustruitoarele” s-au descoperit în stațiuni aparținînd, cel puțin parțial, perioadei „clasice” a culturii geto-dace (mijlocul secolului al II-lea î.e.n. — începutul secolului al II-lea e.n.)¹⁶. În așezări a căror existență să fie în întregime anterioară mijlocului secolului al II-lea î.e.n., după știința noastră, ele nu au apărut niciodată, astfel că încadrarea lor și „în faza a II-a, mijlocie, a ceramicii daco-getice”

¹⁰ V. Mikov, N. Džarnbazov, *Devetaškata peštara*, Sofia, 1960, p. 177 și fig. 132 d.

¹¹ G. B. Fedorov, *MIAMoskva* 89, 1960, p. 8–56; V. M. Ţigilnik, *Naselennja Verh'nogo Podnistrov'ja perših stolit' našoj eri*, Kiev, 1975.

¹² É. B. Bónis, *Die spätkeletische Siedlung Gellerthegy-Tabán in Budapest*, Budapest, 1969, p. 22 și 45, fig. 5/2. Autoarea se îndoiește, fără a argumenta, că piesa ar fi de epocă Latène: „Handgemachter, schlechter Stempel aus Ton, nicht latènezeitlich” (p. 22).

¹³ B. Brukner, *RadVoJVodMuz*, 14, 1965, p. 239 și pl. 3/7 („pintaderă” cu talpa de 9×4,5 cm); B. Gavela, *Keltski oppidum Židovar*, Beograd, 1952, p. 17–18 și fig. 10/9, 10, 12, 14.

¹⁴ C. Truhelka, *WMBH*, 9, 1904, p. 49 și pl. 18/12; 20/21; 22/12–13.

¹⁵ Z. Marić, *GlasnikSarajevo*, 19, 1964, p. 74 și pl. 9–16.

¹⁶ Plasarea începutului perioadei „clasice” la mijlocul secolului al II-lea î.e.n. sau curînd după această dată se întemeiază pe analiza combinatorie a inventarului principalelor așezări geto-dace și, în primul rînd, pe studiul fibulelor, amforelor și descoperirilor monetare (cf. M. Babeș, *Dacia, N.S.*, 19, 1975, p. 126–129 și 135 urm.; K. Horedt, în *Thraco-Dacia*, București, 1976, p. 127–130). Deși o serie de aspecte legate de conținutul fazei de început a perioadei „clasice” și de sincronizarea cu cronologia Latène urmează încă a fi dezbătute, această datare s-a impus, fiind adoptată în noul tratat de *Istoria României*, I, București, 1980, p. 333–358.

de către I. H. Crișan este rezultatul unei confuzii¹⁷. Pe de altă parte, „lustruitoare” descoperite în contexte arheologice sigur mai noi decât cele din perioada „clasică” nu cunoaștem decât la Văleni, jud. Neamț (fig. 2/5), într-o așezare carpică¹⁸, și la Obreja, jud. Alba, într-o așezare dacoromană¹⁹.

Putem deci trage concluzia că obiectele în discuție sînt, în esență, caracteristice pentru perioada „clasică” a culturii geto-dace, nefiind cunoscute anterior în mediul autohton și mai apărînd doar cu totul sporadic în cultura geto-dacilor din epoca romană. Dacă „lustruitoarele” au apărut odată cu începutul perioadei „clasice”, încă pe la mijlocul secolului al II-lea î.e.n., nu știm. Sigur este că ele au fost foarte numeroase în cursul secolului I î.e.n., așa cum o demonstrează prezența lor în așezări ce își încetează existența cel mai târziu la sfîrșitul acestui secol (Cîrlomănești, Crășani, Radovanu, Sighișoara, Popești)²⁰. Ele au fost desigur folosite în continuare și în secolul I e.n., dar probabil într-o măsură mai redusă, ajungînd să dispară în cursul secolelor II—III e.n. Evoluția astfel schițată ne apare, destul de evident, a sta într-o relație directă cu scăderea procentajului reprezentat de ceramica lucrată cu mîna în cadrul olăriei geto-dace. Pentru înțelegerea acestei relații este însă necesar să dăm un răspuns problemei principale care ne preocupă, aceea a utilizării reale a așa-numitelor „lustruitoare”.

Funcționalitatea. Cum am arătat mai sus, I. Andrieșescu este acela care a acreditat în arheologia românească ideea că obiectele în discuție au folosit la „fețuitul” sau „patinatul” ceramicii (*supra*, nota 1). Această idee îi fusese sugerată de piesele analoage de la Donja Dolina, pe care Truhelka le considera instrumente pentru lustruitul obiectelor de piele sau al vaselor, înainte de ardere²¹. Cu foarte mici nuanțe, dar fără excepții, definierea pieselor descoperite în așezările geto-dace drept „lustruitoare” s-a

¹⁷ Cf. I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, p. 105. Această confuzie provine din împerejurarea că se încadrează în faza denumită mijlocie un orizont cronologic (subfaza II2) și cultural (caracterizat între altele prin ceramica de tip Clolănești, fructiere lucrate cu mîna, cupe getice cu decor în relief, „lustruitoare” etc.) care se leagă nemijlocit și, de fapt, aparține perioadei „clasice”, avînd prea puține trăsături comune cu ceea ce ar reprezenta esența fazei mijlocii (subfaza II1). În aceste condiții, este evident că piesele de la Costești, invocate pentru a ilustra „lustruitoarele” fazei a II-a (*ibidem*, fig. 36), aparțin de fapt perioadei „clasice”. În așezarea de la Băiceni, datată de A. László (ArhMold, 6, 1969, p. 82 urm.) în secolele IV—II î.e.n., sigurul „lustruitor” a apărut în nivelul superior, care pe baza prezenței ceramicii de tip Polenești-Lukașevka se datează cel mai devreme la mijlocul secolului al II-lea î.e.n. (pentru cronologia culturii Polenești-Lukașevka, cf. M. Babeș, *Moldova centrală și de nord în secolele II—I î.e.n.*, rezumatul tezel de doctorat, București, 1978, p. 11—15).

¹⁸ V. Ursachi, *Materiale*, 9, 1970, p. 268 și fig. 3/1. Gh. Bichir, în monografia *Cultura carpică* (București, 1973, p. 52 urm.) nu cunoaște nici un exemplar de acest fel. În ce privește „lustruitoarele” de la Dumbrava (*supra*, nota 5), care dealtfel nici nu au fost ilustrate, nu putem ști dacă ele aparțin încă perioadei „clasice” sau dacă nu cumva trec în perioada următoare (așezarea respectivă fiind datată în secolele I—II e.n.).

¹⁹ Informație datorată autorului săpăturilor, D. Protase.

²⁰ Cf. M. Babeș, *Dacia*, N.S., 19, 1975, p. 136—139 și tabloul fig. 7.

²¹ Cf. *supra*, nota 14. În legenda ilustrației, Truhelka numește aceste piese „instrumente pentru modelat” (*Modelliergeräte*), iar în text „unelte pentru lustruit” (*Glättwerkzeuge*). Andrieșescu citează și o piesă de la Ripač, despre care Radimsky (WMBH, 5, 1897, p. 60 și pl. 29/203) credea că a folosit la lustruitul vaselor.

perpetuat, prin forța inerției, pînă în zilele noastre ²². Doar cu totul izolat s-au făcut auzite unele timide obiecții ²³.

Adevărul este că, atît prin forma lor, cît și prin materialul din care sînt confecționate, aceste piese sînt foarte puțin adecvate pentru lustruitul olăriei. Astfel, talpa — fie plată, fie bombată — oferă o suprafață prea mare de contact cu vasul de lustruit, ceea ce ar duce la reducerea forței aplicate și ar face ca rezultatul să fie mediocru. Oricum, în acest caz, urmele lustruirii ar fi trebuit să apară sub forma unor dungi late de cel puțin 5—10 mm, în timp ce urmele pe care le constatăm noi pe oalele geto-dace negre, lucrate cu mina, din secolele II—I î.e.n. (tipul Ciolănești) sînt întotdeauna mai înguste (1—3 mm), ca să nu mai vorbim de delicatele ornamente lustruite de pe vasele cenușii, lucrate la roată, care în nici un caz nu au fost realizate cu un asemenea instrument. Pe de altă parte, lutul ars, din care sînt făcute așa-zisele „lustruitoare”, ni se pare a fi un material prea puțin dur și prea friabil pentru a putea produce prin frecare luciul metalic caracteristic categoriei ceramice amintite. Împrejurarea că adesea aceste obiecte au talpa lustruită s-ar putea explica prin polizarea lor înainte de ardere, pentru a forma o suprafață netedă, și nu neapărat prin utilizarea lor la lustruitul ceramicii. Se cunosc, dealtfel, și multe exemplare care nu au talpa nici măcar netezită.

Sub toate aceste aspecte, mai curînd tehnice, un răspuns categoric putea fi dat, în primul rînd, pe cale experimentală, dar ne-au lipsit condițiile și răgazul pentru o asemenea întreprindere. În lipsa unui experiment, va trebui să ne mulțumim cu unele analogii etnografice și arheologice semnificative. Se știe, astfel, că pînă în zilele noastre olarii lustruiesc vasele (fie întreaga suprafață, fie numai decorul) prin frecare înainte de ardere, cu ajutorul unor pietricele de prundiș. Cazul ceramicii negre lustruite de la Marginea, jud. Suceava, este cel mai cunoscut ²⁴. Că în este vorba de o invenție modernă, ci de o tehnică străveche, o probează faptul că procedeul este încă răspîndit la unele populații primitive actuale ²⁵ și, mai ales, atestarea sa incontestabilă chiar pe teritoriul Daciei în secolele II—I î.e.n., deci în perioada la care ne referim.

Astfel, în trei urne din necropola de tip Poienești-Lukașevka de la Borosești, jud. Iași, a cărei cercetare exhaustivă am încheiat-o în toamna anului 1978, alături de podoabe și obiecte de uz casnic (fusaiolă, sulă, ac de cusut, cuțitașe), au fost descoperite și pietricele de silix, cu dimensiunile maxime de 4—5 cm, lustruite pe una sau mai multe fețe: în M9 două pietricele, iar în M97 și 120 cite una (fig. 3) ²⁶. Forma și lustrul lor, ca și împrejurarea că s-au găsit, alături de alte ustensile casnice, în morminte de femei (olăritul fiind în societățile primitive cel mai des o îndeletnicire

²² Cf. I. H. Crișan, *Ceramica daco-geică*, p. 205 și, mai recent, *Ziridava*, 1978, p. 146. Singulară este ipoteza lui B. Gavela (*supra*, nota 13), care presupune că „lustruitoarele” erau utilizate și pentru netezirea podelelor, pereților și vetrelor de lut.

²³ S. Sanie, Ș. Sanie, *op. cit.* (*supra*, nota 5): „Unele (lustruitoare) au putut avea întrebuințarea presupusă și în general acceptată. Altele sînt dintr-o pastă friabilă, fără urmele unei întrebuințări și inutilizabile pentru lustruire”.

²⁴ Cf. B. Zderciuc, P. Petrescu, T. Bănățeanu, *Arta populară în România*, București, 1964, p. 93; V. Butură, *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, 1978, p. 384.

²⁵ De exemplu la amerindienii din zona Curitiba (statul Parana, Brazilia), cf. G. Tiburtius, *Anthropos*, 63—64, 1968/1969, p. 55.

²⁶ Materiale inedite, aflate la Institutul de arheologie din București.

feminină) ne fac să credem că avem de-a face cu pietre pentru lustruitul caselor. Aceasta cu atât mai mult cu cât preferința bastarnilor pentru ceramica lustruită este notorie: vasele fine, negre, cu luciu metalic, predomină categoric în necropolele de tip Poienеști-Lukașevka și reprezintă peste 15—20% din ceramica așezărilor corespunzătoare. Și în nordul Germaniei, de unde au pornit unii dintre purtătorii culturii Poienеști-Lukașevka se cunoaște obiceiul depunerii pietrelor delustruit (*Glättesteine*) în mormin-

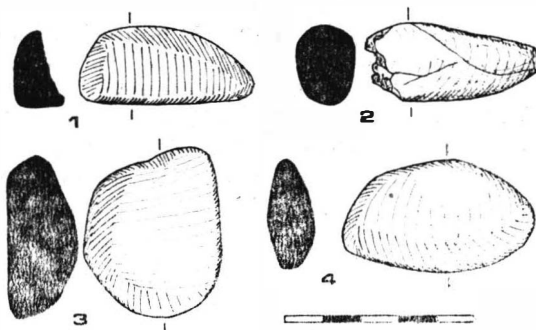

Fig. 3. Borosești, jud. Iași. Lustruitoare de piatră din necropola bastarnă: 1—2 mormintul 9; 3 mormintul 97; 4 mormintul 120.

tele de femei. În necropola de la Hornbeck, din Holstein (R.F. Germania), din circa 820 morminte, 45 conțineau, pe lângă podoabe și obiecte de uz casnic, lustruitoare de piatră ²⁷.

Astfel de lustruitoare, credem, vor fi folosit în aceeași vreme și geto-dacii. În condițiile, însă, în care materialele arheologice geto-dace provin aproape exclusiv din așezări, este de admis că pietricelele de riș, de felul celor din urnele de la Borosești, au trecut neobservate, au fost aruncate odată cu marea cantitate de petriș și bolovani ce caracterizează aceste așezări, sau în cel mai bun caz, au fost culese drept „curiozități”, fără însă a fi menționate în literatură. Pe viitor, o cercetare mai atentă a acestui material litic va putea duce la identificarea adevăratelor lustruitoare pentru ceramică — a celor de piatră ²⁸.

La ce au folosit, atunci, așa-numitele „lustruitoare” geto-dace din lut ars? Arheologia fiind în impas, sintem din nou îndemnați să ne adresăm etnografiei, iar rezultatul este ipoteza de față. Etnografii, care în secolul trecut și în secolul nostru au studiat tehnologia populațiilor primitive, au constatat existența a două procedee principale de modelare a ceramicii cu mina, folosite independent sau combinat. În primul caz

²⁷ A. Rangs-Borchling, *Das Urnengräberfeld von Hornbeck in Holstein*, Neumünster, 1963, p. 38 și pl. 17/132; 36/316; 39/352 etc. Autoarea subliniază faptul că și la Hornbeck, pietrele de lustruit sînt piese de inventar tipice pentru mormintele de femei.

²⁸ La Piatra Roșie, C. Daicoviciu (*op. cit.*, p. 81 și pl. 13/9) semnalează o piatră de culoare roșatică, „poate un lustruitor”, fără a preciza însă dacă avea în vedere un lustruitor de vase. Pentru cultura carpică, ideea unor lustruitoare de piatră a fost exprimată de Gh. Bichir (SCIV, 17, 1966, 3, p. 492 și fig. 5), în legătură cu descoperirile din „atelierul olarului” de la Butnărești.

vasul se modelează prin batere (germ. *Treiben*, fr. *martelage*) dintr-un singur bloc de lut, în cel de-al doilea el se „construiește” (germ. *Aufbauen*) din elemente (benzi circulare) adăugate succesiv. Și într-un caz și în celălalt, persoana care modelează și apoi finisează vasul se folosește adesea de o paletă (engl. *paddle*, germ. *Schlegel*), cu care bate lutul din exterior, și de un calapod sau „nicovală” (engl. *anvil*, germ. *Amboß*), cu care, în același timp, ține contra din interiorul vasului²⁹. Este așa-numita metodă „*paddle-anvil*”, pe care o ilustrăm aici cu ustensile din Samarkand (fig. 4)³⁰ și din satul Gorom-Gorom, situat pe fluviul Niger, în Republica Mali (fig. 5)³¹. De regulă, paleta se confecționează din lemn (fig. 5/4), iar drept calapod se folosește un percutor rotund de patră. La Gorom-Gorom s-a observat însă și utilizarea unor calapoade din lut ars (fig. 5/1–3), cu un minier mai mult sau mai puțin pronunțat și o talpă largă, convexă. Dacă privim și calapodul de la Samarkand (fig. 4), analogia atît ca forină, cît și ca posibilă funcționalitate se impune celui ce vrea să dea o explicație verosimilă „lustruitoarelor” de lut geto-dace.

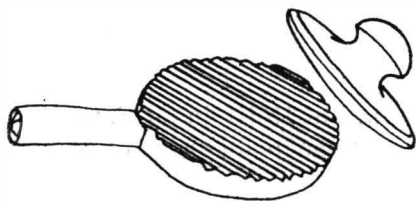

Fig. 4. Samarkand. Paletă și „nicovală” pentru modelarea ceramicii.

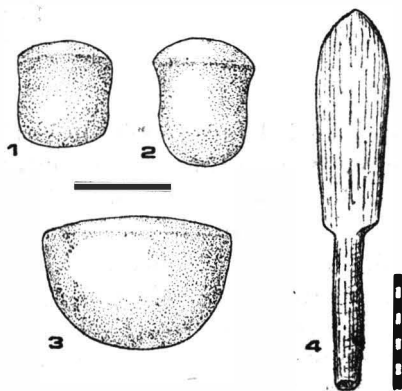

Fig. 5. Gorom-Gorom (Mali). Unelte pentru modelarea ceramicii: 1–3 „nicovale” de lut ars; 4 paletă de lemn.

Părerea noastră este, deci, că așa-numitele „lustruitoare” sînt de fapt *calapoade* sau *nicovale* folosite în procesul modelării și finisării ceramicii lucrate cu mîna, fără roata olarului. Numărul mare al acestor piese, mai ales în faza timpurie a culturii geto-dace „clasice” se explică prin aceea că aproape în fiecare gospodărie se confecționau oale pentru uzul propriu. Ulterior, răspîndirea tot mai largă a ceramicii lucrate cu roata în ateliere specializate, ce produceau pentru piață, a limitat treptat cîmpul de manifestare al producție casnice. În acest fel s-ar explica scăderea numărului calapoadelor, care mai apar doar cu totul izolat în secolele II–III. Evident, în lucrul ceramicii cu roata olarului, aceste instrumente devin seră inutilizabile.

²⁹ W. Hirschberg, A. Janata, *Technologie und Ergologie in der Völkerkunde*, Mannheim, 1966, p. 61 urm.

³⁰ *Ibidem*, fig. 14.

³¹ J. și M. Gaussen, G. Aumassip, *L'Anthropologie*, 73, 1969, 5–6, p. 409–416 și fig. 8.

OUTILS GÉTO-DACES POUR LE MODELAGE DE LA CÉRAMIQUE

RÉSUMÉ

Parmi les vestiges les plus caractéristiques mis à jour dans les établissements géto-daces de la période « classique » (IIe siècle av. n.è — Ier siècle de n.è.), sont, à compter ce qu'on appelle les « polissoirs » en terre cuite (fig. 1—2). La diffusion de ces pièces couvre le territoire de la Roumanie (notes 4—9) et englobe en plus quelques régions voisines, où la présence des Géo-Daces est également attestée sur la base des découvertes archéologiques (fig. 2/6—7 ; notes 10—13). Les pièces similaires découvertes à Donja Dolina, en Yougoslavie (fig. 2/8—10 ; notes 14—15) sont indépendantes du groupe des « polissoirs » géto-daces et, probablement, plus anciennes. Dans l'espace de la Dacie antique, les « polissoirs » d'argile ne sont pas connus avant le milieu du IIe siècle av.n.è. (notes 16—17) ; après la conquête romaine, aux IIe—IIIe siècles, elles n'apparaissent plus que de façon tout à fait isolée (fig. 2/5 ; notes 18—19).

L'auteur met en doute l'interprétation traditionnelle que l'on donne de ces pièces : il montre que la forme aussi bien que la matière dans laquelle elles ont été exécutées les rendent inaptes au lustrage de la céramique. Aujourd'hui (notes 24—25) comme dans l'antiquité (voir les découvertes de la nécropole bastarne des IIe—Ier siècles av.n.è. de Borosești, dép. de Iași — fig. 3, note 26), le lustrage des vases s'effectue par frottement avec de petits galets de silex. Les soit-disant « polissoirs » géto-daces sont en réalité des outils destinés au modelage et au finissage des vases primitifs, en l'absence du tour du potier. Il s'agit d'un procédé connu aux ethnographes sous le nom de *méthode « paddel-anvil »* (note 29) : l'argile est battue de l'extérieur avec une palette en bois (battoir — fig. 4 et 5/4), tandis que de l'intérieur du vase on oppose une résistance à l'aide d'un percuteur de pierre ou d'un objet de terre cuite (« enclume » — fig. 4 et 5/1—3 ; notes 30—31), du genre de ceux qui sont connus dans la culture géto-dace (fig. 1—2) et interprétés de façon erronée, jusqu'à présent, comme étant des « polissoirs ».

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Clrlomănești, dép. de Buzău. Outils géto-daces pour le modelage de la poterie.

Fig. 2. Outils pour le modelage de la poterie : 1 Pecica ; 2 Vlădiceasca ; 3 Piatra Roșie ; 4 Piatra Craivii ; 5 Văleni ; 6 Grotte de Devetaki (Bulgarie) ; 7 Gomolava et 8—10 Donja Dolina (Yougoslavie.)

Fig. 3. Borosești, dép. de Iași. Galets-polissoirs découverts dans la nécropole bastarne des IIe—Ier siècles av.n.è. : 1—2 tombe No 9 ; 3 tombe No 97 ; 4 tombe No 120.

Fig. 4. Samarkand. Outils pour le modelage de la poterie par la méthode « paddle-anvil ».

Fig. 5. Gorom-Gorom (Mali). Outils pour le modelage de la poterie : 1—3 « enclumes » en terre cuite ; 4 battoir en bois.

